

NASLOVNICI POD ROB

Po predstavitvi akvarelov kačjih pastirjev iz grafične zbirke Janeza Vajkarda Valvasorja iz leta 1685, ki so krasile naslovnice zadnjih treh številčk biltena *Erjavecja*, nadaljujemo tokrat s predstavitvijo še enega temeljev slovenskega naravoslovja. V mislih imamo delo znamenitega polihistorja, naravoslovca, izjemnega botanika in zoologa Joannesa Antoniusa Scopolija, ki je s svojimi raziskavami v drugi polovici 18. stoletja vtisnil močan pečat vsem kasnejšim raziskavam kranjske flore in favne. Njegova knjiga *Entomologia carniolica*, ki je izšla na Dunaju leta 1763, predstavlja začetek znanstvenih entomoloških raziskav naše dežele, na pričujoči naslovnici predstavljen izsek iz te knjige pa pomeni sploh prvi odonatološki favnistični podatek za ozemlje Slovenije.

Spričo svoje starosti sodi knjiga *Entomologia carniolica* med knjižne raritete in v Sloveniji je ohranjenih le še nekaj izvodov. Še redkejši so bakrorezi, natančneje 43 bakrotiskanih tabel, ki so izšli posebej, kot dopolnitev omenjene knjige in jih v Sloveniji hranimo le dva kompleta. Na srečo je leta 1972 izšel fotostatični ponatis Scopolijevega dela pri Akademische Druck- und Verlagsanstalt iz Graza in iz tega ponatisa smo si spričo pomembnosti Scopolijevega dela za slovensko odonatologijo, dovolili na naslednjih straneh reproducirati izseke, kjer so omenjeni kačji pastirji, pozabili pa nismo tudi na že omenjene ilustracije. Pregled kačjih pastirjev iz knjige *Entomologia carniolica* povzemamo dobesedno po članku Boštjana Kiaute, ki je bil objavljen v časopisu za slovensko krajevno zgodovino *Kronika*, pred 35 leti (KIAUTA, 1963).

KRITIČNI PREGLED V ENTOMOLOGIJ OBDELANIH ODONATOV (ODONATA FBR.)

Vključeni so v skupino *Neuroptera* in uvrščeni v edini rod *Libellula*. Opisani so pod šestimi zaporednimi številčkami 677-682. Avtor je tem priključil še 22 t. im. variacij. Kolikor je mogoče razbrati iz opisov in risb, je obdelanih 14 danes veljavnih vrst. Točnejša določitev nekaterih vrst ni mogoča. Osem risb je uvrščenih na 36., 42. in 43. tabelo.

677. *Libellula grandis* (*Aeschna grandis* L.). - Nenumerirana risba na 42. tabeli, ki naj bi predstavljala ilustracijo k opisu, ne ustreza imenovani vrsti. Z gotovostjo predstavlja neko vrsto rodu *Cordulegaster* Leach, ki je pa po risbi ni mogoče natančneje določiti. V Sloveniji živita avtohtono le dve vrsti tega rodu: *C. bidentatus* Sel. in *C. boltoni* Donovan. Slednja je dokaj redkejša, vendar »nucha flava« v tekstu z gotovostjo kažejo, da je imel Scopoli v mislih to vrsto. Citati Linneja, Roesla in Poda so napačni. Ekološki podatek: »Habitat in aquis stagnantibus« pa se ne ujema s *C. boltoni*, ki živi v hitro tekočih in mrzlih vodah. Iz opisa ličinke točne vrste ni mogoče določiti.

678. *Libellula depressa* (*Libellula depressa* L.). - Opis in risba na 43. tabeli soglašata s to vrsto. Variacija št. 4 je verjetno samec *Libellula fulva* Müll. po kopulaciji. Ostale tri variacije so le različni starostni stadiji.

679. *Libellula quadrimaculata* (*Libellula quadrimaculata* L.). - Opis in risba na 43. tabeli sta v redu. Je edina vrsta, za katero je navedena geografska lokaliteta (»in fossis circa Labacum«). Obe opisani varieteti sta le različna starostna stadija.

680. *Libellula vulgata* (*Sympetrum vulgatum* L.). - Opis in risba na 43. tabeli kažeta na neko vrsto rodu *Orthetrum* Newm., verjetno *O. coerulescens* Fbr. (?), ki je tudi sicer najpogostejša vrsta tega rodu v Sloveniji. Obe opisani varieteti sta dejansko le opisa samca in samice.

681. *Libellula virgo* (*Calopteryx virgo* L.). - Nenumerirana slika na 43. tabeli in opis varietete 1 predstavljata samca *C. virgo* L. Varieteti 2 in 5 sta juvenilna samca, varieteta 4 pa samica iste vrste. Varieteta 3 je samec vrste *C. splendens* Harr., ki je ilustriran na 36. tabeli, varieteta 6 pa samica iste vrste.

682. *Libellula puella* (*Agrion puella* L.). - Numerirana risba na 36. tabeli predstavlja neko vrsto rodu *Lestes* Leach., ki jo pa podrobneje ni mogoče določiti. Najbolj ji ustreza opis varietete 6. Med osmimi varietetami je moč spoznati naslednje vrste: *Sympecma fusca* v. d. Lind. (?) (var. 1), *Platycnemis pennipes* Pall. (?), samica (var. 2), *Agrion* sp. (var. 3), *Ceriagrion tenellum* de Vill., samica (var. 4), *Pyrrhosoma nymphula* Sulz., samica (var. 5), *Lestes* sp. (var. 6), *Pyrrhosoma nymphula* Sulz., samec (var. 7) in *Ischnura pumilio* Charp. (?) (var. 8). Zaradi zelo skopih opisov je gornja določitev zelo težka in deloma nezanesljiva. Posebno preseneča varieteta 8, ker kasneje ta vrsta v Sloveniji ni bila več najdena, čeprav jo lahko s precejšnjo gotovostjo pričakujemo.

Zadnje risbe na 43. tabeli ni mogoče opredeliti za nobeno od opisanih vrst in živali, ki naj bi jo predstavljala.

Kakor je razvidno iz gornjega kritičnega prikaza, je Scopoli poznal in opisal vrsto novih živalskih oblik, ki pa jim ni dal samostojnih sistematskih imen in so tako njegovi opisi - zlasti še spričo knjižne redkosti dela - tonili v pozabo. Ker je v nasprotju z mnenjem, ki splošno prevladuje v strokovni literaturi, za te vrste dejansko originalno najdišče etnografska Slovenija, je tovrstna osvetlitev Scopolijevega dela toliko aktualnejša in pomembnejša.

Vse, ki bi radi izvedeli več o I. A. Scopoliju, naj povabim k zanimivemu branju pregleda njegovega življenja in dela v slovenskem prostoru, ki jo je pripravil Viktor Petkovšek (PETKOVŠEK, 1977). Več o knjigi *Entomologia carniolica* in pripadajočih bakrorezih pa lahko zainteresirani bralec najde v že omenjenem članku Boštjana Kiaute (KIAUTA, 1963), ki je izšel ob 200 letnici izida tega izredno pomembnega entomološkega dela.

LITERATURA:

- HAGEN, H. A., 1854. Die Kupfer zu Scopoli's Entomologia carniolica. *Stettin. ent. Ztg.* 15(3): 81-91.
 KIAUTA, B., 1963d. Bakrorezi k Scopolijski Entomologia carniolica. *Kronika, Ljubljana* 11(1): 57-60.
 PETKOVŠEK, V., 1977. J. A. Scopoli, njegovo življenje in delo v slovenskem prostoru. *Razprave IV. razreda SAZU XX/2*: 93-192.
 SCOPOLI, I. A., 1763. *Entomologia carniolica, exhibens insecta Carnioliae indigena et distributa in ordines, genera, species, varietates. Methodo Linnaeana*. Trattner, Vindobonae. (iv)+xxxii+424 str., 43 tab.

(M.B.)